

EGY KÜLÖNÖS KÉZIRAT-CSONKÍTÁS.

Az Orsz. Széchényi Könyvtár kézirat-töredékeinek rendezése közben előkerült 14 darab többé-kevésbé megcsonkított, s valamely kódexből kivágott pergamen-lap: krétázott, finomfogású, XV. század végi, olaszországi hártyalapok, rajtuk szintén olasz humanisztikus írással írt szöveg. A szöveget főképp a XV. században élt olasz humanisták beszédei alkotják, de van közöttük két ál-demosthenesi beszéd, és egy ál-demadesi beszéd is. (A szöveg Demas-a bizonyára Demades görög szónok nevének elrontása.) Van azonkívül három, ugyane pergamenből való, könyvlapokról levágott margó, s egy 9—10 sort tartalmazó, ugyanilyen pergamenből való, ugyane kézzel írt lap-töredék is. A 14 egész lap legtöbbször le van vágva a margó, késsel ki vannak belőlük vágva az iniciálék, sőt még magából a szövegből is ki vannak vágva négyszögletes darabkák.

Ezek a csonka lapok mind egyugyanazon könyvből valók, mégpedig könyvtárunk 228. számú, a XV. század végén Itáliában írt kéziratából. Ennek a 228. kódexnek ugyanis több lapja ki van vágva, egyes lapjai meg vannak csonkítva, első s három utolsó lapját pedig újabb kéz átfestette. Részleteiben ez a különös csonkítás így történhetett: a csonkító kivágta a kódex első 6 lapját (a régi, XV—XVI. századi lapszámozás ma 7-tel kezdődik), kivágta azonkívül az iniciálékat az 1', 8, 18', 21', 33', 46', 95, 109. lapról, mégpedig éles késsel, úgyhogy itt-ott 4—5 lapot is keresztülvágott az iniciálé lapját megelőző, vagy az azt követő lapok közül. A kivágott iniciálék helyén, a túloldalra aztán ráragasztott egy-egy négyszögletes hártadarabot, melyet az ugyane kódexből kivágott, előbb említett lapokból szabdalt ki. Ez kitűnik abból, hogy a megcsonkított szövegek a kódexbe beragasztott lapocskák szövegével egyeznek. De meg a több ilyen kivágott, s újból beragasztott pergamen-darabka pontosan bele is illik a megcsonkított lapok kivágataiba, azokra

a helyekre, ahova a szöveg is helyezi őket. Van azonban olyan darabka is, amelyik sem szövegével, sem alakjával nem illik a kivágott lapokhoz, bizonyos tehát, hogy a csonkító felhasznált olyan lapokat is, melyek ma már nincsenek könyvtárunkban. Most a kivágott iniciálék helyére — melyeket, mint mondtunk, pergamen-darabkákkal hátul leragasztott — ráragasztott arany-alapú iniciálékat, melyeket egy másik kódexből vágott ki. Hogy hol van ma ez a második megcsonkított kódex, azt már nem lehet megállapítani, azonban töredékeink közül előkerült három pergamen kódex-töredék, valamely XV. századvégi, valószínűleg Németországban készült pszalteriumból kivágott kisebb darabkák, melyek írása, s főképp hangjegyei megegyeznek a 228. számú kódexbe beragasztott iniciálé-töredékek hátlapjának írásával s hangjegyeivel. Ez a pszalterium nagyobb formájú volt: a kivágott iniciálék csak töredékei egy-egy nagyobb alakú, arany-alapú kék és bordó festésű iniciálénak. Ma már az sem állapítható meg többé, hogy milyen iniciálékat aprított fel a csonkító és — hozzátehetjük — hamisító. A ma még meglevő pszalterium-töredékekből kivágott kezdőbetűket nem ragasztotta be a 228. számú kódexbe. Tehát a csonkító második 'áldozatából, ebből a pszalteriumból felhasznált több olyan lapot, melyek ma már nincsenek meg könyvtárunk töredékei között.

A megcsonkított 228. kódex ma a következő képet nyújtja:

A kódex eredetileg 7., ma 1. lapján a hamisító a szöveget leragasztotta egy, a fentebb említett pszalteriumból való lappal. (Ez kétségtelen a ma leragasztott hátlap írás-karakteréből.) Ennek a lapnak az előlapját átfestette szürke színnel, úgyhogy a zsoltár szövege teljesen eltűnt, s csak a térdeplő, s lelkét Istenhez emelő Dávidot ábrázoló szokványos képecske s a lapot mind a négy oldalán körülfogó díszítés maradt meg eredeti alakjában. A szürkére festett lapra azután világosabb szürkével ráfestett az apokalipszisből vett jeleneteket.¹ A 228. kódex 1. lapjának margóját szintén befestette ugyanolyan szürkére, mint a ráragasztott lapot, s erre valamely XV. századvégi könyvből másolt díszítéseket festett világosabb szürkével. Az első (eredetileg 7.) lap verzóján

¹ Ez úton is hálás köszönetemet fejezem ki DR. HOFFMANN EDITNEK, ki szíves volt a 228. kódexet megvizsgálni. Valószínű, hogy a képet és díszítést is a hamisító festette.

aztán ugyancsak szürke, XV—XVI. századi, olasz díszítésű fejléc-utánzattal tüntette el a kódex eredeti szövegének mintegy 8 sorát: az első lap átragasztott szövegének befejezését.

A 146' lapra a hamisító vagy „restaurátor“ ugyancsak szürkével XV. századi könyvtáblát másolt, benne egy velencei doge címerével. A 147. lapra — mint HOFFMANN EDIT megállapította — XVI. század elejei német fametszetről másolt jelenetet mázolt: trónuson ülő pápát, ki előtt két dominikánus térdel, a terem ajtaján fegyveresek jönnek be, köztük turbános török (?). A 147' lapot egyszerű szürkével festette át.

A beragasztott iniciálék leírása:

f. 1'. Aranylapocska, egy kivágott iniciálé töredéke, melyre a csonkító lila színnel ráfestett egy *P* betűt.

f. 8. Az *M.* iniciálé egy arany *O*-ból van zöldre átfestve, ügyetlenül.

f. 18'. Egy *C* hátán még látható négy piros vonalra rajzolt hangjegy. (Ez tehát nem a 228-ból van kivágva, hanem a másik kódexből.) Ez a „*C*“ eredetileg aranylapocska volt, melyre a hamisító festett lilával *C*-t, s kék margót. Hátára a 228. kódexből (a f. 45/a-ból) ragasztott foltot, azonban a szöveget ezzel a 18. lapon természetesen elrontotta.

f. 21'. Gót írásos hátlapú, tehát a másik könyvből, a pszalteriumból kivágott *O* iniciálé, melyből a könyvcsonkító lila színnel egy farkocskával *Q*-t rajzolt. Háta a 228. számú kódexből (a f. 76/a'-ról) való pergamen-darabbal leragasztva.

f. 33'. Arany-bordó-kékszínű lapocska beragasztva ugyanabból a gótikus írású kódexből, mint a f. 21'-ra! Ez meglehetősen nagyméretű iniciálé lehetett, mert csak egy darabját ragasztotta be a hamisító, még azt sem lehet megállapítani, hogy micsoda betű volt ez. A f. 33'-on a hamisító aztán barnával ráfestette a szövegnek megfelelő *N* betűt. Hátára a 228. kódex 102/c lapjából, tehát egy kivágott lapból kimetszett pergamen-darabka van ragasztva.

f. 46'. Ugyanazon gótikus írású kódexből kivágott aranylapocskára a hamisító kézzel ráfestett egy *C*-t, s barna cirádát. A hátlapra itt is ráragasztott a 228. kódexből éspedig a 102/d lapból kivágott pergamen-darabkát.

f. 95. Aranylapocskára ugyanazon gótbetűs kódexből a hamisító zöld *H* betűt festett, ezt barnával kijavította *I*-re. A hát-lapon pergamen-lapocskára a 228. kódexből.

f. 109. Valószínűleg a gótbetűs kódexből kivágott aranykék-lila festésű lapocskára a hamisító ráfestett barna *A*-t. A hát-lapon pergamen-darabka a 228. kódexből.

Ez az utolsó kivágat; úgy látszik, szépészünk megúnta a munkát. Ettől kezdve végig az eredeti egyszerű kék iniciálék állanak a különböző szövegek élén, melyeket a 109. levél előtt csak a 40', a 77, 80 és 88', 101, 102, 102', 103', 104' és 106 leveleken hagyott meg a hamisító.

Azokból a lapokból, melyek egészükben ki vannak vágva kódexünkéből, kivágott a hamisító olyan lapocskákat és iniciálékat is, melyeket ennél a „munkájánál“ nem használt fel. Így a 27/a-ból egy *L* betűt, a 37/a-ból egy *O* betűt, a 45/a-ból viszont csak szöveget vágott ki, a 76/a-ból egész szövegrészt, egy meg nem állapítható iniciáléval; a 76/b-ből kimetszett egy *A*-t, és még egy *A*-t, a 76/b'-ből egy *N*-et, a 102/a-ból egy *E*-t, a 102/b-ből igen nagy darabot, benne megállapíthatatlan iniciáléval, 102/c aljából egy darabkát levágott, a 102/d felső sarkából pedig az említett és a 46. levélre ragasztott darabkán kívül egy *E* iniciálét. A régi számozású 6. levélről szövegdarabot, a 67-ből *A* iniciálét vágott ki.

Igen valószínű emellett az is, hogy mindazok a pergamen-kivágatok, melyeket jelenleg középkori töredék-gyűjteményünk őriz, ugyanennek a csonkítónak az áldozatai. Ugyanez másolhatta le a Quart. Graec. 2. számú középkori görög bibliánk f. 2'-ről Máté evangelista képét is, melyet aztán ráragasztott egy XV. századi 1 lapból álló könyvtári katalógusra. (Töredék-gyűjtemény, B1.)

Mit akart ez a furcsa ember elérni ezzel az eléggé el nem ítéltető manipulációval?

Nyilván nem tetszett neki kódexünk egyszerű külseje, hiszen ebben a hamisítás előtt még díszesebb iniciálék sem voltak, hanem csak egyszerűen kék tintával nagyobbra rajzolt kezdőbetűk. Hogy kódexünket „szébbé“, tetszetősebbé tegye, csonkításra és hamisításra ragadtatta magát. Az eredmény: a kódex külsejét eléktelenítette, szövegét megcsonkította, az egész darab értékét lényegesen csökkentette. Pedig, s ez igen sajtóságos, ez a csonkí-

tás és hamisítás már az Országos Széchényi Könyvtárban történt, hova a kódex JANKOVICH MIKLÓS gyűjteményével került. Hiszen másképp nem lehetne még a mai nap is a könyvtár birtokában az a 14 lap, melyet a csonkító a 228. számú kódexből kivágott, sem a másik megcsonkított kódexnek, a psalteriumnak olyan töredékei, melyeket a 228. kódexhez nem használt fel. Sem az nem lenne lehetséges, hogy a kivágott lapok közül a 76/a, 102/a, 102/b, 102/c lapokat ugyanaz a kéz számozta volna meg, mely annakidején az egész kódexbe ceruzával beleírta a lapszámokat. Éspedig a 76/a-ra 77-et (régi szám 111), a 102/a-ra 103-at, a 102/b-re 104-et, a 102/c-re 105-öt írt. Hiszen a 77. lapszámot kétszer írta be ugyanez a kéz: egyszer a mai 77. lapra, egyszer egy kivágott lapra, a 76/a-ra. Ez a ceruzával írt lapszámozás megegyezik a kódex mai lapszámozásával. Írás szerint a XIX. század közepére vall, igen régies, öregesen, kissé reszkető kézzel írt számok ezek. Mindez tehát ekkor történhetett, s ugyanekkor restaurálhatták a kötést is.

Bárki lett légyen is személy szerint ez a szerencsétlen kezű „restaurátor“, tette megítélésénél csak az a fontos, hogy tulajdonképpen nem lehet rosszhiszeműségről beszélni. Hiszen nyilván „szépíteni“ akarta az áldozatául kiszemelt kódexet, s nem magának akart hasznot ezzel a furcsa eljárással. De meg el is tüntethette volna a „bűnjeleket“: a kivágott lapokat, ha tette valódi horderéjével tisztában lett volna. Csak tudatlansággal, tájékozatlansággal, megengedhetetlenül naív dilettantizmussal vádolhatjuk a csonkítót. Az ő büntetése, hogy ha névtelenül is, de hordoznia kell a 228. számú kódex megcsonkításának ódiu-mát. Ez a csonkítás pedig — a 228. számú kódex nevetségesen naív „restaurálása“ — könyvtárunk történetének legsajátságosabb, legsajnálatosabb, tragikomikus epizódja.

Művészi szempontból a 228. számú kódex jelentéktelen, az volt, mint említettük, a megcsonkítás előtt is, szövegének értékét a humanista irodalom kutatói ítélik meg. Az bizonyos, hogy sok eltérés van a kódexben foglalt egyes művek kiadásai és a kódexben olvasható szövegei között (pl. a 46'—76/a leveleken BERNHARDUS IUSTINIANUS oratiója és a velencei 1501-i kiadás közt). Ami arra mutat, hogy itt értékes, bár igen rossz másoló kezétől fenntartott redakcióval van dolgunk.

Mínthogy a kódex szövege a kivágott 14 lap szövegével jelentékenyen bővült, középkori kódex-katalógusunknak a 228. számú kódexet leíró része (203—204. lapok) a következőkép módon:

A ff. 20 és 21 közé iktatandó: f. 20/a. **Oratio incerti auctoris** in laudem ducis Venetiarum. ||| „*sum totum perspicue detegam necesse est. Proinde pulchre admonebat Xenocrates x te in hunc dignitatis gradum euasurum. Quanta est uero animi tui forti*“ (tudo) |||

a ff. 27' és 28 közé iktatandó: f. 27/a. (numeratio antiqua: 29.) **Fragmentum orationis incerti auctoris** in laudem cuiusdam ducis Venetiarum. |||| „*ac morum obseruantia: quibus ac coeteris virtutibus regis adeo peditus atque ornatus es x Dicite: iam Veneti summipotentis erunt.*“

ff. 27/a'—33. „**Petri Contareni Adorni filii ven. ordinis senatorii in funere. M. Cornelii. equ. magnanimi et senatoris clarissimi oratio.** (L) *uctuosa dies ista serenissime Princeps x (27/a') „non est enim in me ea ingenii“... (hic folia desunt!) — (disci) „pulo (f. 28.) nulli etati unquam fuit obscura x expectare et potestis et debetis. Habita Venetiis in eade appostolorum Anno salutis MCCCCLXXVIII.-o VI-o Kalendas Septembris.*“ (Gesamtkatalog d. Wiegendrucke. 7442.)

ff. 33'—37/a. (num. ant. 41) „**Gvielmi de Rupefortis equitis ac utriusque iuris doctoris oratoris... Ducis burgundie ad Ser. Principem Nicolaum trunum Ducem Venetiarum. oratio.** *Non possum serenissime princeps atque excelsi patres x spem fidemque ualeatis nostro in duce constituere.*“ ||||

f. 37/a. (numerus folii antiquus 41) „**Petri Francisci de Ravenna iuris utriusque doc. pro patria ad... Nicolavm Trunum Venetiarum Ducem. Optavi quam maxime hoc tempore christianissime princeps x In qua re tam effusa tamque latissima**“ |||| (Hic folia desunt).

A ff. 45 és 46 közé iktatandó: f. 45/a—46'. **Oratio consolatoria** in funere Caroli (?) procuratoris S. Marci Venetiarum. |||| „*Nam ut eam omittam que ad mores hominum*“ (inum) x (46) „*imitatione quoque ac opere declaremus.*“

ff. 46'—76/a. „**Bernardi Ivstiniani in funere... Francisci Foscari... Ducis Venetiarum. Cum egregia quaedam Pietatis officia x liceat quam in iusto bello petitam: iustis (armis defen-**

dere) *necesse sit.*“ (Bernardi Iustiniani Orationes et epistolae. Venetiis, 1501, ff. bII—dII., Textus codicis nostri fusior est, et aliquando discrepat a textu editionis.)

ff. 76/a—76'. (num. ant. 111) (Oratio sponsalitia in nuptiis (marchi) onis Ferrariae . . . . ima sunt et varia . . . issime Marchio et princeps x Regis Alphonsi uirtus principi christiano tribu . . .“ ||||

f. 76/b. (num. ant. 113) „**Demas? (Demades?)** ad Athenienses contra Eschinis sententiam. Admirans uehementer Admiror viri Athenienses x et viribus uacuum facilius diripiat.“

ff. 76/b—76/b'. „**Demosthenis** oratio ad Athenienses senatores. Apud vos in questi(ione) . . . . uerti uideor uidere utrum sumenda arma nobis aduersus Alexandrum x ne forte similes existamus Thebanis.“

ff. 76/b'—77. „**Demosthenis** ad Alexandrum regem. Nihil habes Alexander vel fortuna tua maius (hic folium vel folia desunt.) x cum hoc feceris consecuturus es.“

ff. 102 és 103 közé iktatandó:

ff. 102'—102/a'. „**Epistola Gaspar Pergomensis ad filium suum. Micto**“ (!) „ad te orationem quam nuper x Romanam hystoriam ac externas differas. Vale.“ (= Furietus; op. cit., pp. 149—151.)

ff. 102/a'—102/b'. „**Gaspar Pergomensis** ad pretorem Patauiensem in eius adventu pro studii uniuersitate. Etsi maxime oportebat. Pretor optime stante adhuc et columi hac nostra uniuersitate x longiorem famam aut maiorem gloriam all(atu-rus?)“

ff. 102/b'—102/d. (Cla) „**rissimi militis iurivmque** (doctoris?, consulti?) . . . **le de Cleregatis**“ (= CHIEREGATIS) „**Vincentini . . . m sanctissimo in Christo . . . (Ni)colao V.-o . . . (lau)des tuas prosequar x (Ni),colae pastor habebis. Vale et uiu . . . sancte et indiuidue trinitatis.**“

ff. 102/d—103 „**Oratio civisdam** in adventu pretoris. (E)xpavescit animus uene tremunt x carissimus erit.“

Következnek azoknak a lapoknak a szövege, melyeket a 228. számú kódexbe nem sikerült elhelyezni:

Teljes szövegű lapok:

régi számozás: „3“. **Oratio incerti auctoris** in laudem Venetiarum ad Venetos. „||| et eum quidem angustum non tabu-

latum tantum pontem x Se insulas quoque Britanniam: Tulen: Orchades: et quas fortunatas“ ||||

régi számozás: „6“. **Oratio patris O. Pr.** In laudem Venetiarum ad Venetos. |||| „(ex)ultantes: mortem demum ipsam non equanimiter modo uerum etiam alacriter libenterque ferentes x quo nos recipere dignati estis: summamque beniuolentiam, qua nos complexi estis“ ||||

régi számozás: „67“. ||| (redemp?)toris sui uisione confortatus cum nullas corporis lacerationes x a belli terrore: et cuiuslibet afflictione liberemur.“

régi számozás: „67“. (A) „ntequam ad hunc locum et ornatum coetum accederem nonnulla uobis explicare x ego illam esse contenderim: cuius ope atque opera homines“ ||||

régi számozás nincs:

„plurimis aliis: que animus horret dicere conspectis B. x et ditione nostra fieri poterunt. Verum si tam horrendum tamque detesta(bile)“ ||||

BARTONIEK EMMA.